

UN ÎMPĂTIMIT DE INVESTIGAȚII ARHIVISTICE

Doctor în filologie, conferențiar cercetător **Dumitru APETRI**
Institutul de Filologie al AȘM

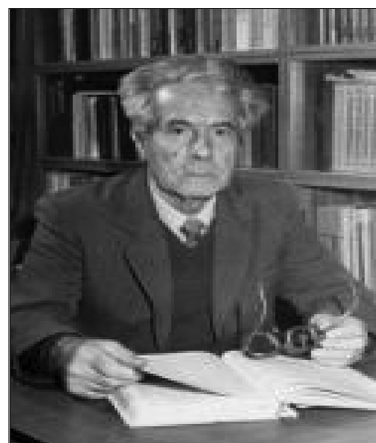
Regretatul cercetător literar Sava Pânzaru face parte din generația năpăstuită de trei calamități sociale: anii de foc 1941–1945, foametea din 1946–1947 și șiragul de deportări staliniste. Anume aceste dezastre i-au scurtat veleatul făcând să nu-l mai avem actualmente printre noi.

S-a născut la 8 septembrie 1932 în satul Hansca, Lăpușna, a copilărit fericit la baștină, dar, rămas fără părinți la vârsta de 15 ani, a fost plasat în orfelinatul din Costești. A făcut carte la Școala Pedagogică din Cahul, apoi la facultatea de litere a USM și la doctorantura AȘM.

La încheierea studiilor a fost angajat în Sectorul „Relații literare moldo-ruso-ucrainene”, care activa în cadrul AȘM sub conducerea savantului Constantin Popovici. Aflându-se în această subdiviziune, a investigat tangențele creației gorkiene cu literele moldave și a publicat în 1971 volumul de studii *Gorki în Moldova*. Peste șapte ani apare cu o altă carte, cam de aceeași orientare și factură, *Lev Tolstoi și Moldova*, după care elaborează și susține teza de doctor habilitat în filologie *Fenomenul literar din Basarabia de până la 1918*. Această investigație e succedată de eseu *Leon Donici-Dobronravov* (1997) și de cercetarea cu profil bibliografic, efectuată în colaborare, în limba rusă, *Literatura rusă din Moldova* (sec. XIX – începutul sec. XX). Lucrarea dată a finalizat prima etapă de creație a cercetătorului.

Se cuvine să menționăm că în răstimpul primei faze de creație, cu preponderență spre finele ei, cercetătorul a manifestat, cu intermitențe, interes pentru creația anumitor scriitori români. E vorba despre Constantin Stamati-Ciurea, Sabin Velicanov, Gheorghe Todorov și prodigiosul prozator și publicist Constantin Stere, abordându-le creația în câteva eseuri.

Interesele științifice l-au făcut să viziteze pe parcurs așezăminte de cultură din Moscova, Petersburg și Kiev, să răscolească acribios documente de arhivă. În 1981, exegetul trăiește revelația unei descoperiri: a dat, în capitala Ucrainei, peste teza de doctor în teologie a ilustrului poet, cărturar, publicist și traducător Alexie Mateevici. Faptul acesta i-a sporit substanțial interesul pentru autorul nemuritorului poem *Limba noastră*, astfel că inițiază, împreună cu ieșeanul Ion Nuță

Doctor habilitat în filologie Sava PÂNZARU
(8.09.1932–5.05.2012)

și chișinăuianul Efim Levit, editarea integrală a operei mateeviciene (Chișinău, Știința, 1993).

În continuare, Sava Pânzaru s-a preocupat de investigarea prozei românești de la est de Prut. Semnează studiul introductiv, elaborează schițele biobibliografice și tabelul de selecție a textelor, îngrijește integral impunătorul volum *Icoane basarabene. Proza scurtă din anii 1918–1940* (Chișinău, 2007, 420 p.).

O altă lucrare valoroasă care aparține comemorativului savant poartă titlul *Itinerar arhivistic. Interpretări istorico-literare, schițe și portrete scriitoricești* (Chișinău, 2008, 236 p.). În paralel cu aceste două cărți, Sava Pânzaru a oferit cititorilor de limba rusă un volum de articole despre ecourile operei tolstoiene în spațiul basarabean cu titlul sugestiv *...Și urma unui „om al omenirii”* (Chișinău, 2008, 208 p.).

În *Notă asupra ediției* de proză scurtă, autorul constată că genul respectiv din perioada 1918–1940 a fost, până nu demult, „o veritabilă *terra incognita*”. După ce ne-a familiarizat cu eforturile de interpretare a scrierilor narrative întreprinse de V. Badiu, Al. Burlacu, Alina Ciobanu, Iu. Colesnic, Veronica Bîtcă, I. Șpac, Gh. Gheorghiu, Vl. Chiriac și M. Cimpoi, care, prin tratatul *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* (Chișinău, 1996), a făcut pasul decisiv exegetic, s-a trecut, cum era de așteptat, la realizarea mai intensă a activităților editoriale.

Un crud și reprobabil adevăr ne-a comunicat

autorul studiilor când a zis că principala cauză în ce privește lipsa din circuit a prozei basarabene rezidă în „așa-numitul index”. În continuare, cum o cere etica deontologică, sunt evidențiate acțiunile de scoatere a specimenelor de proză din anonimat înfăptuite de V. Badiu, Al. Burlacu, Alina Ciobanu, Veronica Bătcă și de bucureșteanul Al. Darie.

Făcând anumite precizări asupra prinosului fiecărei ediții de proză, Sava Pânzaru salută exemplele de conlucrare a filologilor de pe ambele maluri ale Prutului în domeniul valorificat și accentuează că volumul *Icoane basarabene* vine să întregască panorama procesului literar interriversan din anii 1920–1930 cu texte de proză în mare parte necunoscute, că anume valoarea artistică a constituit principiul de bază în selectare, că ediția nu pretinde a fi o selecție antologică, ci una de sine stătătoare. Preferința care s-a dat autorilor locali este motivată prin faptul că în special în scrierile lor „s-au manifestat mai pregnant tendințele principale de desfășurare a procesului de integrare spirituală a Basarabiei la românism după anul 1918”. Prozatorii întruniți în culegere sunt însoțiți de medalioane biobibliografice, unele dintre ele fiind considerate de cercetător lacunare din lipsă de informație.

Ediția *Icoane basarabene* dispune de un vast studiu introductiv (31 de pagini) alcătuit din trei părți integrante: prima (1905–1917) – etapa incipientă de constituire a premiselor de trecere de la Basarabia rusească la Basarabia românească; a doua (1918–1930) – răstimp de acumulare culturală în primul deceniu după Unire; a treia (anii 1930) – segment de timp marcat de instaurarea presei literare regionale, în esență – de afirmare a anturajului literar autohton.

Volumul *Itinerar arhivistic* ne familiarizează cu munca îndelungată de istoric literar a lui Sava Pânzaru în sensul direct al cuvântului. Autorul cărților nominalizate are o patimă nestăvilă pentru investigații arhivistice. În *Cuvânt înainte* citim următoarea confesiune: „Cine a fost cuprins vreodată de pasiunea răscolirii prin ungherele ascunse ale arhivelor sau ale fondurilor tănuite din marile biblioteci [...] cunoaște bine farmecul și calvarul dibuirilor prin întunericul necunoscutului...”. Confesiunea este urmată de îndemnul de a porni neîntârziat și cu încredere în izbândă la căutarea manuscrisului *Calea Griviței* de Leon Donici – prima operă realizată de basarabeanul nostru în limba română.

Având o preferință aparte pentru A. Mateevici, Sava Pânzaru i-a consacrat acestuia primul compartiment din *Itinerarul arhivistic* pe care l-a intitulat *Totul despre Mateevici*. Aici aflăm date importante despre valorificarea operei scriitorului, disputa teologică dintre dânsul și L. Tolstoi, locul ziarului „Basarabia” în destinul literar al lui A. Mateevici și alte aspecte demne de atenția celor interesați de viața și activitatea ilustrului basarabean.

În următorul compartiment, intitulat *Profiluri și medalioane*, figurează, în diverse ipostase, scriitorii Gh. Todorov, Sabin Velican, Vasile Lașcov, Leon Donici-Dobronravov, Alecu Russo cu poemul *Cântarea României* (mai exact, circulația acestei capodopere în Basarabia din prima jumătate a sec. al XX-lea), Sergiu Cujbă și C. Stere, ultimul ca apreciator al operei lui L. Tolstoi.

Este curios și interesant să aflăm că jubileul de 80 de ani al prozatorului din Iasnaia Poleana a fost consemnat în spațiul românesc de un șir de materiale semnate de personalități marcante (N. Iorga, G. Ibrăileanu, M. Dragomirescu, D. Zamfirescu), dar nimeni dintre ei, constată Sava Pânzaru, nu a atins nivelul de pătrundere a fenomenului Tolstoi așa cum a făcut-o marele prozator basarabean C. Stere, subtil și profund cunoscător și tălmăcitor al operei tolstoiene.

Cea de a treia secțiune a consistenței cărți *Itinerar arhivistic* poartă titlul *Goniți de vânturi negre*. Paginile acestui compartiment ne aduc la cunoștință grozăviile și chinurile din gulagurile sovietice pe care le-au îndurat scriitorii Al. Terziman, Ioan Sulacov și preotul Vasile Țepordei, dar și necazurile prin care a trecut S. Cujbă pentru „munca de luminare a celor „oropsiți și umiliți” din Basarabia, de trezire a conștiinței naționale” (p. 230). Sava Pânzaru ține să specifice că mijlocul principal de luptă al acestuia a fost slova poetică inspirată care a constituit, în cele din urmă, o „reală contribuție la dezvoltarea poeziei basarabene a timpului” (p. 231).

În încheiere o spunem fără teamă de exagerare: își au rostul lor și lucrările de investigare a raporturilor literare nominalizate, dar anume prin cartea de tip antologic *Icoane basarabene* și prin volumul de ordin exegetic *Itinerar arhivistic* regretatul istoric literar Sava Pânzaru contribuie substanțial la cunoașterea și valorificarea procesului literar din Basarabia interbelică.